

פרק תשעה עשר – רבי אליעזר דמילה

פרק זה עוסק בדיני מילה בשבת, איזו מילה דוחה שבת ואיזו שאינה דוחה, וכן אלו מלאכות שהן צרכי מילה דוחות שבת ואלו שאינן דוחות.

משנה

במשנה האחרונה בפרק הקודם (קכח) שנינו שכל צרכי מילה נעשים בשבת. משנתנו דנה בהכנת סכין המילה בשבת: רבי אליעזר אומר, אם לא הביא כלי – איזמל שמלך בו מערב שבת, מביאו בשבת אף דרך רשות הרבים, כשהוא מגולה. ובשעת הפסקה שחושש מהגוים שגזרו על המילה, מכסהו על פי עדים, כלומר מכסה את הסכין בפני עדים ומוליך אותו בלוי העדים כדי שיעירו שהוא נושא ברשות הרבים איזמל למילה ולא חפץ אחר. ועוד אמר רבי אליעזר, כאשר אין איזמל למול בו, בורתים עצים בשבת לעשות מהם פחמין כדי לעשות (כלי) ברזל – איזמל.

יש תנא החולק על רבי אליעזר: כלל אמר רבי עקיבא, כל מלאכה שאפשר לעשותה מערב שבת כגון עשיית איזמל והבאתו, אינה דוחה את השבת, (ומילה) ומלאכה שאי אפשר לעשותה מערב שבת, כגון מילה שזמנה דווקא ביום השמיני, היא דוחה את השבת.

גמרא

שנינו במשנה: רבי אליעזר אומר וכו' מביאו ואת הסכין בשבת מגולה. מסתפקת הגמרא בטעם הדבר: איבעיא להו – הסתפקו בני הישיבה, מעמא – האם טעמו דרבי אליעזר שאמר להביא את הסכין מגולה ומשמע שלא להביאו מכוסה, משום חבובי מצוה – להראות לכל שהמצוה חביבה עליו עד כדי חילול שבת בעבודה, או דילמא – או שמא הטעם הוא משום חשדא – שלא יחשדוהו שמעביר חפץ ברשות הרבים שלא לדבר מצוה. שואלת הגמרא: למאי נפקא מינה בין שני טעמים אלו. משיבה הגמרא: לאתווי – להביא את האיזמל כשהוא מכוסה על פי עדים שלא בשעת הסכנה. אי אמרת שהטעם הוא משום חבובי מצוה, אם כן מגולה אין – אכן מותר להביאו אבל מכוסה לא. אלא אי אמרת שהטעם הוא משום חשדא שמעביר חפץ סתם, אפילו אם האיזמל מכוסה על פי עדים שפיר דמי – מותר להביאו, שהרי העדים יסירו את החשד. מאי – מהו אם כן הטעם הנכון.

הגמרא פושטת את הספק: איתמר – נאמר בבית המדרש, אמר רבי לוי לא אמרה רבי אליעזר להביאו מגולה אלא לחבובי מצוה, ולכן אין להביאו מכוסה אף לא על פי עדים. תניא נמי הכי, מביאו מגולה ואין מביאו מכוסה, דברי רבי אליעזר.

הגמרא מביאה ראיה גם ממשנתנו: אמר רב אשי, מתניתין נמי דיקא – מהמשנה גם ניתן לדייק שאין להביא את האיזמל מכוסה אפילו על פי עדים, דקתני – שכן שנינו במשנה, ובשעת הפסקה מכסהו על פי עדים, ויש לדייק שדווקא בפסקה אין – מביאו מכוסה על פי עדים, אבל שלא בפסקה לא. שמע מינה – מוכח אם כן שהטעם להביאו מגולה הוא משום חבובי מצוה, מסיקה הגמרא: שמע מינה – אכן יש להוכיח כן.

הגמרא מביאה ברייתא נוספת בענין זה: תניא אידך – שנינו בברייתא אחרת, מביאו מגולה ואין מביאו מכוסה, דברי רבי אליעזר, רבי יהודה אומר משום רבי אליעזר, גיהנין היו בשעת הפסקה שהיו מביאין את האיזמל כשהוא מכוסה על פי עדים.

הגמרא דנה בפני כמה עדים יש לכסות את הסכין: איבעיא להו – הסתפקו בני הישיבה, עדים דקאמר התנא במשנה שיש לכסות הסכין בפניהם, האם הכוונה איהו וחד – המביא את האיזמל ועוד אחד מלבדו, או דילמא – או שמא הכוונה הוא ותר – המביא את האיזמל ושני עדים חוץ ממנו.

הגמרא מביאה ראיה ממשנתנו: תא שמע, ובפסקה מכסהו על פי

עדים, אי אמרת בשלמא – זה מוכן אם תאמר שהכוונה הוא ותר – המביא ושנים אחרים, שפיר – יפה קראה להם המשנה 'עדים', אלא אי אמרת שהכוונה הוא וחד, מאי עדים, הלא המביא אינו יכול להעיד על עצמו. דוחה הגמרא: יתכן שנקראו עדים, משום שראויים להעיד במקום אחר, כלומר אין באן מקום כלל לעדות, כיון שאין זה לא דיני ממונות ולא דיני נפשות שצריכים שני עדים ואף לא איסורים שיש צורך בעדות של עד אחד, והטעם שמכסה את הסכין בפני אחר הוא להסיר חשד של חילול שבת, ואין באן דין עדות אלא שהוא דומה לעדים בעדויות אחרות שמעידים על דבר מה שנעשה. והתנא קרא לשניהם עדים, לפי ששנים אלו והמוליך והאדם הנוסף כשרים לעדות בעלמא אם אינם נוגעים בדבר.

שנינו במשנה: ועוד אמר רבי אליעזר, כורתיים עצים בשבת כדי לעשות מהם פחמין ולעשות איזמל מברזל. הגמרא מביאה ברייתא בה מבואר שבני מקומו נהגו כך למעשה: תנו רבנן, במקומו של רבי אליעזר, היו בורתינן עצים על פי הוראתו לעשות פחמין כדי לעשות איזמל מברזל בשבת, וכן במקומו של רבי יוסי הגלילי, היו אוכלין על פי הוראתו בשר עוף בחלב.

הגמרא מביאה מעשה בענין אכילת בשר עוף בחלב: לוי איקלע לבי – הזדמן לביתו של יוסף רישבא – צייד עופות, קריבו ליה – הניחו לפניו לאכול רישא דמיוותא בחלבא – ראש של עוף הנקרא טוס בחלב, ולא אכל אמר רבי תאמר לקמיה דרבי – כאשר בא לוי לפני רבי, אמר ליה רבי, אמאי לא תשמוניהו – מדוע לא תגדה אותם על כך שאוכלים בשר עוף בחלב. אמר ליה לוי לרבי, אתריה דרבי יהודה בן בתיירה הוה – עירו של יוסף רישבא היה מקום מושבו של רבי יהודה בן בתיירה, ואמינא – וסברתי דילמא – שמא דרש להו רבי יהודה בן בתיירה שהלכה ברבי יוסי הגלילי שמתיר לאכול בשר עוף בחלב ואין על כך אפילו איסור דרבנן. דתנן – שכן שנינו במשנה, רבי יוסי הגלילי אומר, נאמר (ברבי יד בא) 'לא תאכלו כל נבלה' ונאמר בסוף אותו פסוק 'לא תבשל גדי בחלב אמו', ויש ללמוד מכך, שאם שאסור משום נבלה וחובה לשחוט, אותו אסור לבשל בחלב, אבל מה שאינו אסור משום נבילה, כגון דגים וחגבים אין איסור לבשלם בחלב. מוסיפה המשנה, עוף שאסור משום נבלה, וכול היית לומר שיהא אסור לבשל בחלב, תלמוד לומר – מלמדנו הכתוב, 'בחלב אמו', דווקא מי שיש לו חלב אם אסור לבשלו בחלב, יצא – התמעט עוף שאין לו חלב אם שמותר לבשלו בחלב.

הגמרא מביאה מעשה שמוכיח את שכתב של אלו שנהגו כרבי אליעזר: אמר רבי יצחק, עיר אחת היתה בארץ ישראל שהיו עושין כרבי אליעזר והיו כורתיים עצים בשבת לצורך עשיית האיזמל למילה, והיו מתים בזמן, כלומר בדרך כל הארץ בזיקנותם. ולא עוד, אלא שפעם אחת נזרה מלכות הרשעה נזרה על ישראל על המילה, ועל אותה העיר לא נזרה, משום שהיו זהירים במצוה זו.

מצות מילה מתייחדת בזה שישאל מקיימים אותה מאז ומתמיד בשמחה: תניא, רבן שמעון בן גמליאל אומר, כל מצוה שקיבלו עליהם ישראל בשמחה, כגון מילה, דבתיב (תהלים קט סב) 'שש אנכי על אמרתך במוצא שולל רב' אמרתך' בלשון יחיד, והכוונה למצוה הראשונה שניתנה לישראל וניתנה במאמר ולא בדבור, והיא המילה. צדין עושין אותה בשמחה – עושים משתה לכבודו. וכל מצוה שקיבלו עליהם בקטטה – בטרוניא, כגון צדיות דבתיב (במדבר יא) 'וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו', ופירושו שהעם בכה על עסקי משפחותיו, כלומר על שנאסרו להם קרובותיהם, צדין – גם היום עושין אותה בקטטה, דליכא בתוכה דלא רמו בה תיגרא – שהרי אין כתובה שאין עליה מריבה.

מצות מילה מתייחדת בזה שישאל מוסרים את נפשם עליה לקיימה: תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר, כל מצוה שמסרו ישראל עצמן עליהם למיתה בשעת נזרת המלכות, כגון עבודת פוכבים ומילה, צדין היא מוחזקת בידם ועומדים בתוקף על קיומה. וכל מצוה שלא מסרו ישראל עצמן עליה למיתה בשעת נזרת המלכות, כגון

1 תְּפִילִין, עֲדִיין הִיא מְרוּפָּה – רפויה בְּיָדָם ואינם עומדים כל כך על
2 קיומה.
3 הגמרא מביאה ראיה שמצות תפילין רפויה בידם: דֹּאמַר רַבִּי יִנְאִי,
4 תְּפִילִין צָרִיכִין להניחם כאשר הגוף נָקִי, כְּאֵלִישֶׁעַ בַּעַל כְּנָפִים.
5 מבררת הגמרא: מֵאִי הִיא – מה הכוונה גוף נקי, אָמַר אַבְיִי שֶׁלֹּא
6 יִפִּיחַ בָּהֶם – בעודם עליו. רַבָּא אָמַר שֶׁלֹּא יִישֹׁן בָּהֶם. מבארת
7 הגמרא: וְאַמַּאי קָרוּ לִיה אֵלִישֶׁעַ בַּעַל כְּנָפִים, לפי שפעם אחת גָּזְרָה
8 מַלְכוּת הָרַשָּׁעָה גְּזֵרָה עַל יִשְׂרָאֵל שֶׁכָּל הַמְּנִיחַ תְּפִילִין עַל רֹאשׁוֹ
9 יִקְרוּ – ינקרו את מוֹחוֹ, וְהָיָה אֵלִישֶׁעַ מְנִיחַ תְּפִילִין וַיֵּצֵא לְשׁוֹק,
10 וְרָאָהוּ קַסְדּוֹר אֶחָד – ממונה על ביצוע הגזרה. רַץ אִלִישֶׁעַ מִלְּפָנָיו
11 וְרַץ הַקַּסְדּוֹר אַחֲרָיו. בִּיּוֹן שֶׁהִגִּיעַ הַקַּסְדּוֹר אֶצְלוֹ, נִטְלָן – הסיר
12 אִלִישֶׁעַ אֶת תְּפִילּוֹ מִרֹּאשׁוֹ וַאֲחֻזָּן בְּיָדוֹ. אָמַר לוֹ הַקַּסְדּוֹר מַה בְּיָדְךָ,
13 אָמַר לוֹ אִלִישֶׁעַ בִּידִי כְּנָפֵי יוֹנָה, וּפָשַׁט אִלִישֶׁעַ אֶת יָדוֹ לֵאמֹת אֶת
14 דְּבָרָיו וְנִמְצְאוּ בָּהּ כְּנָפֵי יוֹנָה. לְפִיכָךְ הָיוּ קוֹרְאִין אוֹתוֹ בַּעַל כְּנָפִים.
15 מדברי רבי ינאי נלמד שהעם לא נזהרו בהנחת תפילין בגוף נקי,

16 כאלישע, וכן שאלישע היה יחיד במסירת נפשו על קיום מצות
17 תפילין.
18 שואלת הגמרא: מֵאִי שָׁנָא כְּנָפֵי יוֹנָה דֹּאמַר לִיה – מדוע בחר
19 אלישע לומר שבידו כנפי יונה, וְלֹא אָמַר לִיה שְׂאָר עוֹפוֹת. משיבה
20 הגמרא: מִשּׁוּם דְּדָמִיָּא – שדומה כְּנָסַת יִשְׂרָאֵל לְיוֹנָה וְהַמְצוּת
21 לְכַנְפֶיהָ, שְׁנֵאמַר (תהלים סח יד) 'כְּנָפֵי יוֹנָה נִחְפָּה בַּכֶּסֶף וְאַכְרוּתֶיהָ
22 בִּירְקָרָק חֲרוּץ' [–נוצותיה מצופות בכסף וכנפיה מצופות בזהב
23 משובח], הפסוק מדבר על עם ישראל שחומד את התורה ואת
24 המצות, והמשיל אותם ליונה, מַה – כשם שיוֹנָה זוֹ כְּנָפֶיהָ מְגִינּוֹת
25 עָלֶיהָ ובהם היא נלחמת ולא במקורה, אֵף יִשְׂרָאֵל מְצוֹת מְגִינּוֹת
26 עָלֶיהָ.
27 הגמרא דנה בהעברת איזמל המילה בשבת דרך הרשויות השונות:
28 אָמַר רַב אֲבָא בַר רַב אֲדָא אָמַר רַבִּי יִצְחָק, פֶּעַם אֶחָת שָׁכְחוּ וְלֹא
29 הֵבִיאוּ לַמָּקוֹם הַמִּילָה אִיזְמֵל מֵעֶרֶב שֶׁכֶּת וְהֵבִיאוּהוּ בַשֶּׁכֶּת (דָּרָךְ
30 גְּנוֹת וְדָרָךְ חֲצִירוֹת),

ובפתח לרשות הרבים יש רק לחי או קורה. **א**י נמי – אופן נוסף לחלק
 ביניהם, שחצר **א**ית ליה דיוורין – עשויה לשימוש תדיר, ולכך היא
 דומה לרשות היחיד ומטלטלים בכולו, **ה**אי לית דיוורין – אבל
 המבוי שרחוק מהבתים (שהחצר מפריד ביניהם) אינו עשוי לשימוש
 תדיר ודומה יותר לכרמלית ואין לטלטל בו יותר מארבע אמות.
 שתיק רבי אסי ולא אמר ליה ולא מירי – ולא ענה כלום לרבי זירא
 על שאלתו. וימנין – פעם אחת אשכחיה – מצאו רבי זירא לרבי אסי
 דתיב וקא אמר – שישב ואמר כך, אמר רבי שמעון בן לקיש משום
 רבי יהודה הנשיא, פעם אחת שכחו ולא הביאו אימל מערב
 שבת, והביאוהו בשבת. והיה הדבר קשה ואינו מובן לחכמים,
 היאך מניחין דברי חכמים שאנו היתר להביא את האימל
 בשבת אפילו לא דרך רשויות דרבנן, ועושין דברי אליעזר שמתיר
 להביאו בכל אופן שהוא, תדא – טעם אחד שאין לעשות כרבי
 אליעזר, דרבי אליעזר שמותי הוא – שהרי רבי אליעזר היה מנודה,
 ועוד טעם, שהרי יחיד ורבים חלקה פרבים ויש לפסוק בחכמים.
 המשיך רבי אסי בדבריו, ואמר רבי אשעיא לחכמים שתמזו על
 העברת האימל בשבת, שאילית – שאלתי את רבי יהודה הנזיר
 (המוהל) אודות המעשה ההוא, ואמר לי שהמקום שבו העבירו את
 האימל מבוי שלא נשתתפו בו שיתופי מבואות תהו, ואיתנהו
 מהאי רישא להאי רישא – והעבירו את האימל מבית שבקצה אחד
 של המבוי לבית התינוק שהיה בקצה השני של המבוי. לאחר ששמע
 רבי זירא כל זאת מרבי אסי אמר ליה לרבי אסי, סבירא ליה למר –
 האם ניתן ללמוד מדברך שאתה סובר שבבוי שלא נשתתפו מותר
 לטלטל בכולו, שהרי בדברי רבי אושעיא מבואר שמותר לטלטל
 במבוי שלא נשתתפו בו ואתה הבאת את דבריו ולא הקשית עליו
 כלום. (ואמר) [אמר] ליה רבי אסי לרבי זירא, אין – אכן כך אני
 סובר. אמר ליה רבי זירא לרבי אסי, והא וימנין בעאי מינה ולא
 אמרת לי הכי – והלא פעם אחת שאלתי אותך בענין זה, ולא ענית
 לי כך, דילמא – שמא הסיבה היתה שאנב שיטפא (רהיט) [אתאי]
 לך גמיר – תוך כדי מרוצת לימודך לחזור על דבריו של ריש לקיש
 שסיפר המעשה ההוא, נזכרת בדברי רבי אושעיא. אמר ליה רבי אסי
 לרבי זירא, אין – אכן אנב שיטפא דהיטא לי גמיר – תוך כדי מרוצת
 לימודי בסוגיא זו נזכרתי בדברי רבי אושעיא.
 הגמרא ממשיכה לדון בהיתר טלטול במבוי שלא נשתתפו בו: איתמר
 – נאמר בבית המדרש, אמר רבי זירא אמר רב, מבוי שלא נשתתפו
 בו אין מטלטלין בו כלים ששבתו בו, אלא בארבע אמות. אמר
 אביי, הא מילתא אמרה – שמועה זו אמר אותה רבי זירא ולא
 פירשה – ולא פירש באיזה אופן נאמרו דברי רב, עד דאתא – עד
 שבא רבה בר אבבה ופירשה, דאמר רב נחמן אמר רבה בר אבבה
 אמר רב, מבוי שלא נשתתפו בו, אם עירבו חצירות עם בתים,
 כלומר שעשו עירובי חצירות, ורשאים עתה להוציא כלים מהבתים
 לחצרותיהם, ובני החצירות לא עשו שיתופי מבואות לשוף את כל
 החצירות שבמבוי, אין מטלטלין בו אפילו כלים ששבתו בו אלא
 בארבע אמות, אולם אם לא עירבו חצירות עם הבתים, ואסור
 להוציא כלים מהבתים לחצרותיהם, מותר למלט כלים ששבתו בו
 בכולו.
 הגמרא מקשה על רבה בר אבבה, אמר ליה רב חנינא חוזא לרבה,
 מאי שנא – מדוע שונה הדין בין עירבו ללא עירבו, הלא כי עירבו
 חצירות עם הבתים ונעשו רשות אחת, הטעם שאין לטלטל במבוי
 אלא בארבע אמות הוא, משום דניתקו החצירות מדינם הקודם
 ונעשו בתים – בטלו לגבי הבתים ואין שם חצירות עליהם, ונמצא
 שנחשב שאין כאן חצירות, ורב למעמיה – לשיטתו דאמר רב, אין
 המבוי נותר בלתי וקורה עד שיהי

ודבר זה נעשה שלא ברצון – שלא כדעתו של רבי אליעזר. מתקין
 לה – הקשה על כך רב יוסף, איך תאמר שדבר זה נעשה שלא ברצון
 רבי אליעזר, אדרבה, רבי אליעזר הוא דשרי – שמתיר להעביר את
 האימל אפילו ברשות הרבים.
 הגמרא מנסה לתקן: וכי תימא – ושמא תאמר שהם העבירו את
 האימל דרך גגות הבתים וחצירות שלפני הבתים וקרפיות
 (מגרשים) שמחוץ לעיר, שלא עירבו ביניהם, שאסור מדרבנן
 להעביר דבר הרשות מזה לזה. ודבר זה נעשה שלא ברצון רבי
 אליעזר דשרי – שמתיר לצורך מילה להעביר אפילו ברשות הרבים,
 אלא נעשה ברצון – כדעתם של רבנן דאסרו להעביר את האימל
 דרך רשות הרבים, לפי שיש בזה איסור תורה, ושרי – והתירו לצורך
 מילה להעבירו דרך גגות הבתים ודרך חצירות שלפני הבתים ודרך
 קרפיות, שלא עשו עירובי חצירות ביניהם. דוחה הגמרא: ומי שרי
 – וכי התירו חכמים להעביר את האימל דרך רשויות שאיסורם
 מדרבנן, והתניא, בשם שאין מביאין אותו – את האימל לצורך
 המילה דרך רשות הרבים ואין דוחים עבור זה איסור תורה, כך אין
 מביאין אותו לא דרך גגות ולא דרך קרפיות ולא דרך חצירות
 כשלא עשו עירובי חצירות ואין דוחים עבור זה אפילו איסור דרבנן.
 מתרצת הגמרא: אלא אמר רב אשי, כוונת רבי יצחק היא שהדבר
 נעשה שלא ברצון – שלא כדעתו של רבי אליעזר ומחלוקתו,
 כלומר אף לא כדעת חכמים החולקים עליו. שלא כדעת רבי אליעזר
 שמתיר אפילו ברשות הרבים, והם שהעבירו את האימל דרך
 רשויות דרבנן הראו בכך שלשיטתם אין מכשירי מילה דוחים שבת.
 ושלא כדעת חכמים שאוסרים להעביר האימל אפילו ברשויות
 דרבנן, אף שעל ידי כך תבטל מצות מילה שיש בה כרת. אלא הדבר
 נעשה ברצון – כדעת רבי שמעון הסובר שאפילו לדבר הרשות מותר
 להעביר חפץ דרך רשויות אלו ואם החפץ היה שם בכניסת השבת.
 דתנן – שכן שנינו במשנה (עירובין פט), רבי שמעון אומר אחד גגות
 ואחד קרפיות ואחד חצירות, בולן – כל רשויות אלו רשות אחד
 הן נחשבות, אף אם הם שייכות לאנשים שונים, לבלים ששבתו
 בתוכם, כלומר, לגבי כלים שהיו במקומות אלו בכניסת השבת,
 ומותר להכניס ולהוציא כלים אלו מרשות אחת לחברתה מבלי
 לעשות עירובי חצירות. ולא לבלים ששבתו – שהיו בתוך הבית
 בכניסת השבת, שאותם אסור להוציא מהבתים למקומות אלו בלי
 עירובי חצירות.
 הגמרא דנה בטלטול חפץ ששבת בכניסת השבת במבוי שלא עשו בו
 שיתופי מבואות: בעא מיניה – שאל ממנו רבי זירא מרבי אסי, מבוי
 (רחוב שיש מחיצות משלש רוחותיו, והצד הרביעי פתוח לרשות
 הרבים, ובני החצירות יוצאים לשם דרך המבוי) שלא נשתתפו בו,
 כלומר שבני החצירות השותפים במבוי, לא עשו שיתופי מבואות
 להתיר להם להוציא חפצים מהחצירות למבוי, מהו – האם מותר
 למלט כלים ששבו במבוי כשהתקדש היום, בכולו – בכל שטח
 המבוי, או שמא מותרים לטלטל בו רק בארבע אמות. וצדדי הספק
 הם, מי אמרינן – האם אנו אומרים שמבוי כהצד דמי – דינו כחצר,
 מה חצר אף על גב דלא ערכו אנשי החצר עירובי חצירות, כיון
 שהיא רשות היחיד גמורה, מותר למלט כלים ששבו בחצר בשעת
 קידוש היום בכולו ולא רק בארבע אמות ואין חולק בדבר, האי נמי
 – כך גם המבוי, שעל ידי שלשת המחיצות ולחי או קורה בפתח
 לרשות הרבים דינו כדון רשות היחיד גמורה, ואף על גב דלא
 נשתתפו בני החצירות בו, מותר למלט כלים ששבתו בתוכו
 בכולו. או דילמא – או שמא נאמר שמבוי לא דמי לחצר אלא
 לכרמלית, דהצד אית ליה – יש לה ארבע מחיצות גמורות, האי –
 אבל מבוי לית ליה – אין לו ארבע מחיצות גמורות אלא רק שלש